

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

*(до 100-річчя Дніпровського державного аграрно-
економічного університету)*

Дніпро
2023

Рекомендовано до друку Вченою радою Дніпровського
державного аграрно-економічного університету
Протокол № 6 від 30 березня 2023 року

Редакційна колегія:

- Кобець Анатолій Степанович* – доктор наук з державного управління, професор, ректор Дніпровського державного аграрно-економічного університету (*голова редколегії*);
- Дудін Володимир Юрійович* – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Зажарська Надія Миколаївна* – кандидатка ветеринарних наук, доцентка, завідувачка кафедри паразитології та ветеринарно-санітарної експертизи Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Ткаліч Юрій Ігорович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Чернікова Наталія Семенівна* – кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету;
- Щепова Діана Романівна* – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри філософії, соціології та історії Дніпровського державного аграрно-економічного університету.

Рецензенти:

- Алієв Ельчин Бахтияр огли* – доктор технічних наук, старший дослідник, професор, професор кафедри інжинірингу технічних систем Дніпровського державного аграрно-економічного університету, головний науковий співробітник відділу техніко-технологічного забезпечення насінництва Інституту олійних культур НААН України;
- Козир Володимир Семенович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААН України, головний науковий співробітник лабораторії тваринництва Інституту зернових культур НААН України;
- Святець Юрій Анатолійович* – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
- Танчик Семен Петрович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри землеробства та гербології Національного університету біоресурсів і природокористування України, член-кореспондент НААН України.

Т 33 Теоретичні та практичні питання аграрної науки : Колективна монографія / за заг. ред. А. С. Кобця. Дніпро : ЛПРА, 2023. 580 с.

Публікація матеріалів здійснюється в авторській редакції мовою оригіналу. Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, достовірність фактів і посилань несуть автори публікацій.

ЗМІСТ*Гуманітаристика*

- Розділ 1.** Сучасна українська історіографія розвитку аграрної освіти та науки на Придніпров'ї XIX–XXI ст. (*Прокопов В. Ю.*) 5
- Розділ 2.** Сільськогосподарське машинобудування та технічна модернізація зернового виробництва у південноукраїнських губерніях (1860-ті–1910-ті рр.) (*Чернікова Н. С., Щедова Д. Р.*) 27
- Розділ 3.** Гуманітаристика, гуманітарне знання, гуманітарний дискурс, гуманітарні науки для вдосконалення навчання фахівця-аграрія (*Стасюк Т. В.*) 69
- Розділ 4.** Лінгвістична підготовка фахівців-аграріїв як компонента сучасної гуманітаристики (*Назаренко О. В., Заболотська І. О., Жеманова О. О., Казакевич О. І., Масур Г. С.*) 86

Економіка та менеджмент

- Розділ 5.** Пріоритетні напрями формування стійкості потенціалу беззбиткового розвитку сільськогосподарських підприємств (*Вініченко І. І., Полегенька М. А., Булкін С. С.*) 103
- Розділ 6.** Менеджмент конкурентоспроможності птахівничих підприємств на засадах раціоналістичної логістики (*Родіна О. В., Величко О. П.*)... 118

Агрономія та екологія

- Розділ 7.** Коротка історія розвитку систем землеробства та сівозмін (*Циліорик О. І., Ткаліч Ю. І.*)..... 133
- Розділ 8.** Історія становлення та сучасний стан основного обробітку ґрунту (*Циліорик О. І.*)..... 145
- Розділ 9.** Дослідження галузевої спеціалізації, проблем та перспектив розвитку рослинництва Херсонщини (*Мельниченко С. Г., Богадьорова Л. М.*) 179
- Розділ 10.** Аналіз діяльності лісового господарства Дніпропетровської області за індикаторами сталого розвитку (*Ситник С. А.*)..... 198
- Розділ 11.** Екологічна генетика в системі парадигми агрологічних досліджень (*Назаренко М. М.*) 214
- Розділ 12.** Розвиток рекреаційного природокористування України за євроінтеграційних умов: функціонально-управлінський аспект (*Завербний А. С.*) 242
- Розділ 13.** Роль штучних лісових насаджень у формуванні радіоекологічного статусу агроценозів (*Чорна В. І., Ананьєва Т. В., Ворошилова Н. В., Ткачук А. В.*) 260

ДОСЛІДЖЕННЯ ГАЛУЗЕВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ, ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ РОСЛИННИЦТВА ХЕРСОНЩИНИ

Мельниченко С. Г., Богадьорова Л. М.

Херсонська область є регіоном, де сільське господарство, а особливо рослинницький підкомплекс відіграє одну з ключових ролей в розвитку економічного сектору. Високий розвиток рослинництва на території області зумовлений сприятливими суспільно-географічними та природно-географічними факторами. Як для території України загалом, так і для Херсонщини зокрема, поступове збільшення обсягів виробництва рослинницьких культур стане гарантом не лише продовольчої безпеки країни, але й її економічного піднесення.

Дослідження динаміки розвитку рослинницького підкомплексу, а також його внутрішньогалузевої спеціалізації на локальному, регіональному та національному рівнях дозволить виявити основні внутрішньогалузеві диспропорції на різних територіальних рівнях, що в подальшому може стати ефективним інструментом для вирішення означеної проблеми.

Дослідженням просторово-часових особливостей розвитку рослинницького підкомплексу у складі сільського господарства України загалом, а Херсонської області зокрема, займалося безліч вітчизняних вчених.

Так, дослідженням закономірностей сучасного розвитку галузей рослинництва території Херсонської області присвячено праці таких науковців, як: Аверчев О. В., Аверчева Н.О. [1], Олійник Н. М., Макаренко С. М., Головець Н. О. [8] та ін.

Вивченням галузевого складу рослинництва регіону, рівнем внутрішньогалузевої спеціалізації адміністративно-територіальних одиниць області та територіальними диспропорціями у галузевому складі рослинницького підкомплексу займалися такі вітчизняні вчені, як: Богадьорова Л. М., Мельниченко С. Г. [6], Тільненко А. О. [16], Вожегова Р. А., Димов О. М., Миронова Л. М. [2] та інші.

Економічна ефективність виробництва на локальних та регіональному рівнях Херсонщини досліджена у працях: Самайчука С. І. [10], Миронової Л. М., Димова О. М. [7] та Логвинової М. О. [5].

Проте, наукові напрацювання щодо внутрішньогалузевих диспропорцій рослинницьких галузей Херсонщини та їх передумов, протягом останніх п'яти років майже відсутні. Вивчення означених проблем є доволі перспективним, оскільки у подальшому дасть змогу вирішити наявні проблеми у рослинницькому комплексі області на локальному та регіональному рівнях, а також стане передумовою для забезпечення продовольчої безпеки Херсонщини.

Зернове господарство у рослинництві Херсонщини має першочергове значення. У зв'язку з тим, що в межах регіону виробляється дуже багато зернової продукції, то значна частина означених культур є так званою «експортною статтею», зерновий підкомплекс регіону є дуже важливим та перспективним напрямком рослинництва Херсонщини. Головними

імпортерами зернових є промислово розвинені регіони України та різні країни світу [6].

Херсонська область має сприятливі чинники для розвитку зернового господарства, серед яких слід виділити головні: велика кількість зрошуваних земель у загальній структурі земельного фонду області; сприятливі природно-географічні фактори для вирощування зернових; високорозвинена транспортна інфраструктура; наявність на території області наукових установ з селекційної роботи та близькість регіону до ринків збуту зернових товарів [2].

Найбільш поширеними зерновими культурами області є: жито, пшениця, овес, ячмінь, просо, кукурудза, рис та гречка.

Найбільшого поширення набуло вирощування пшениці. Так, у 2015 році посівні площі пшениці (ярої та озимої) на території регіону становили 498,1 тис. га, а за період до 2019 року вони зменшилися до 483,1 тис. га. Урожайність пшениці теж знизилася: у 2015 р. – 32,4 з 1 га/ц, а в 2019 – 29 з 1 га/ц (*табл. 1*).

Стосовно інших зернових культур, то їх динаміка така (*табл. 1*):

1. Жито: у період 2015–2019 рр. спостерігається зменшення посівної площі з 2,7 тис. га до 1,5 тис. га, проте ми бачимо що підвищується урожайність – якщо у 2015 році вона становила 18,9 з 1 га/ц, то в 2019 році вже 20,1 з 1 га/ц;

2. Ячмінь (озимий та ярий): за період 2015 – 2019 рр. відбувається зменшення посівної площі і водночас підвищення урожайності. Так площа посівів становить 216,2 тис. га у 2015 році і 193,6 тис. га у 2019 році – а отже скорочення на 22, 6 тис. га; а урожайність – 27,45 з 1 га/ц і 33,15 з 1 га/ц відповідно;

3. Овес, за принципом «було – стало»: посівна площа – 2,6 тис. га і 1,3 тис. га, а врожайність – 14,9 з 1 га/ц і 18,2 з 1 га/ц відповідно;

4. Кукурудза – за період 2015 – 2019 рр. відбувається збільшення посівної площі (35,3 тис. га і 44,1 тис. га відповідно) та підвищення урожайності (з 57 з 1 га/ц до 83,3 з 1 га/ц);

5. Просо – зменшення площі посівів та підвищення урожайності у 2015 – 2019 рр.: 9,3 тис. га і 7,7 тис. га та 15,5 з 1 га/ц і 19,6 з 1 га/ц відповідно;

6. Гречка: посівна площа у 2015 році – 0,5 тис. га, а в 2019 – 0,6 тис. га; урожайність у 2015 році – 9,1 з 1 га/ц, у 2019 – 12,3 з 1 га/ц;

7. Рис: у період 2015–2019 рр. зменшення посівної площі – з 7,5 тис. га до 5,8 тис. га та підвищення врожайності з 52,8 з 1 га/ц до 53,4 з 1 га/ц.

Стосовно зерновобобових культур, то ми виявили тенденцію до збільшення посівної площі та зменшення врожайності (*табл. 1*). Згідно статистичних даних, загальна посівна площа у 2015 році становила 1383,4 тис. га, і з неї на зернові і зерновобобові становили 782,4 тис. га, тобто більше половини від загальної структури посівів [6].

Таблиця 1

Динаміка посівної площі та врожайності зернових та зерновобобових культур в Херсонській області 2015–2019 роках

Культури зернові і зерновобобові	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц
пшениця (озима та яра)	498,1	32,4	362,4	31,5	471	30,15	472,9	27,0	483,1	29,0
Жито	2,7	18,9	1,6	22,6	2,6	18,2	1,6	20,9	1,5	20,1
ячмінь (озимий та ярий)	216,2	27,45	223,5	27,0	185,9	27,0	157,9	26,55	193,6	33,15
Овес	2,6	14,9	2,3	19,1	1,4	20,2	1,5	12,3	1,3	18,2
кукурудза на зерно	35,3	57,0	40,9	65,0	45,1	66,2	41,1	71,0	44,1	83,3
Просо	9,3	15,5	12,1	18,5	7,1	17,8	5,3	11,7	7,7	19,6
Гречка	0,5	9,1	0,7	10,8	1,0	9,2	0,4	9,8	0,6	12,3
Рис	7,5	52,8	7,6	54,2	7,9	52,3	7,7	57,7	5,8	53,4
культури зерновобобові	4,6	27,4	5,3	34,1	10,9	24,3	18,5	11,4	10,8	20,2

Складено авторами за [11–15]

У процесі дослідження нами було розраховано коефіцієнт спеціалізації районів Херсонщини на вирощуванні зернових і зерновобобових культур та проведено відповідне групування (рис. 1):

1. Ктл > 1: Білозерський, Бериславський, Верхньорогачицький, Високопільський, Великоолександрівський, Генічеський, Іванівський, Каланчацький, Нововоронцовський, Нижньосірогозький райони та місто Херсон;

2. Ктл < 1: Голопристанський, Горностаївський, Великолепетиський, Новотроїцький, Каховський, Скадовський, Олешківський, Чаплинський райони та м. Каховка, м. Гола Пристань, м. Нова Каховка.

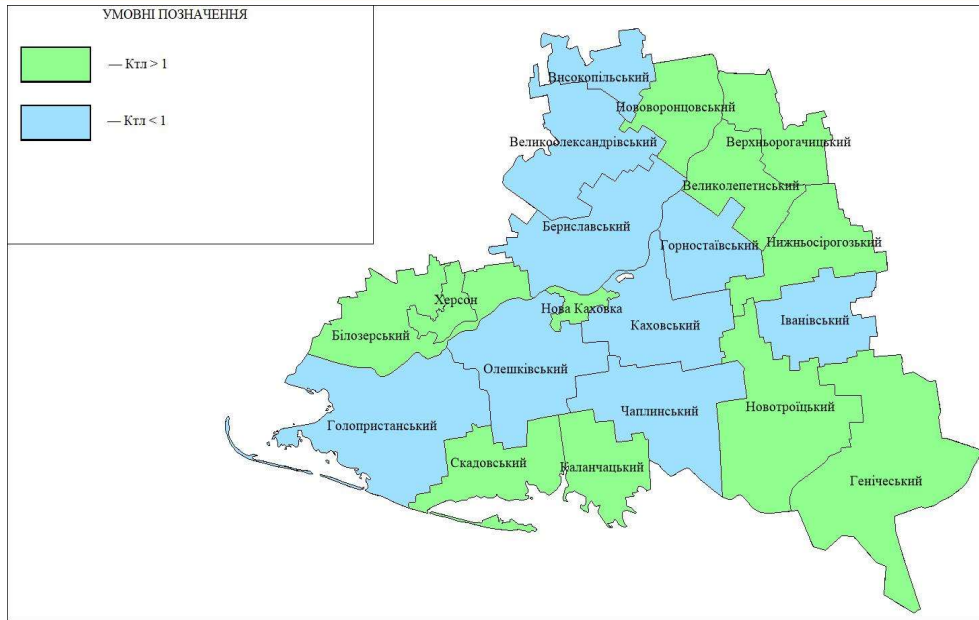

Рис. 1. Спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області на вирощуванні зернових і зерновобобових культур у 2015 році

Розроблено авторами за [11]

Отже, ми виявили, що у 2015 році на вирощуванні зернових та зерновобобових культур спеціалізується 11 адміністративних одиниць Херсонської області.

До 2019 року райони спеціалізації у просторовому відношенні дещо змінилися (рис. 2). Загальна посівна площа під зерновими і зерновобобовими культурами порівняно з 2015 роком зменшилася на 325,6 тис. га і склала 456,8 тис. га.

Так, у 2015 році було виділено наступні райони (рис. 2):

1. Райони спеціалізації (Ктл > 1): Білозерський, Великопететиський, Верхньорогачицький, Генічеський, Каланчацький, Нижньосірогоський, Нововоронцовський, Новотроїцький, Скадовський, м. Нова Каховка та м. Херсон;

2. Райони, де спеціалізація на вирощуванні зернових та зерновобобових культур відсутня: (Ктл < 1) Бериславський, Великоолександрівський, Високопільський, Голопристанський, Горностаївський, Іванівський, Каховський, Олешківський та Чаплинський.

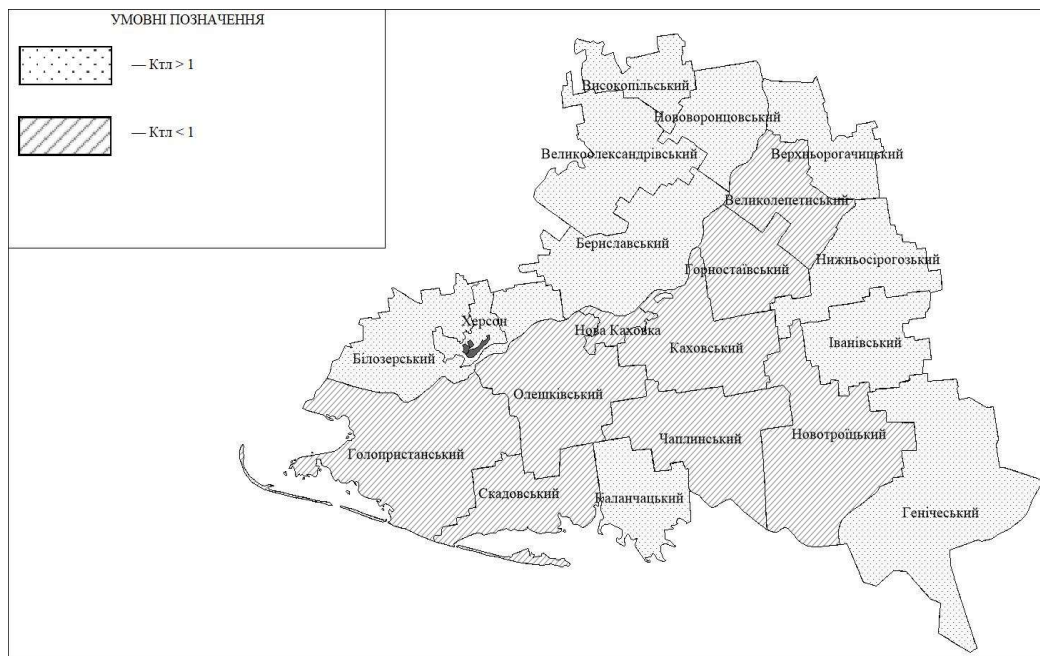

Рис. 2. Спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області на вирощуванні зернових і зерновобобових культур у 2019 році

Розроблено авторами за [15]

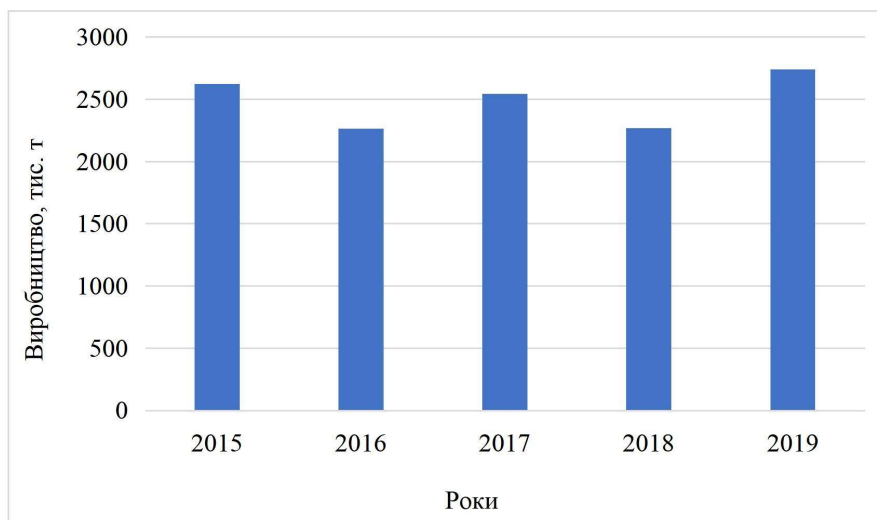

Рис. 3. Динаміка виробництва зернових і зерновобобових культур в Херсонській області у 2015–2019 роках

Складено авторами за [11–15]

Незважаючи на стрімке зменшення посівних площ під зерновими та зерновобобовими культурами, їх виробництво за період 2015–2019 рр. збільшилося (рис. 3). Так, у 2015 році виробництво на Херсонщині становило 2621,9 тис. т, а до 2019 року збільшилося до 2739,7 тис. т. Це пов'язано перш

за все з тим, що на протязі цих років значно підвищилася урожайність культур, завдяки чому з меншої площі почали збирати більше урожаю.

Виробництво за категоріями виробників теж зазнало деяких змін. У період 2015–2019 рр. ми виявили, що на підприємствах виробництво збільшується, а в господарствах населення, навпаки – зменшується (табл. 2). Це свідчить про те, що на підприємствах умови для виробництва є сприятливішими, ніж у господарствах населення.

Отже, серед усіх рослинницьких галузей Херсонщини, зернове виробництво набуло найбільшого розвитку. Динаміка його розвитку показує нам, такі тенденції: зменшення загальної площі посівів; зміна районів спеціалізації на вирощуванні; підвищення урожайності зернових культур та підвищення зерновиробництва [6].

Таблиця 2

Динаміка виробництва зернових і зерновобобових культур підприємствами та господарствами населення Херсонщини у 2015-2019 роках

Рік	2015	2016	2017	2018	2019
Підприємства					
культури зернові та зерновобобові, тис. т	1574	1390,7	1524,9	1434,7	1836,2
Господарства населення					
культури зернові та зерновобобові, тис. т	1047,9	871,7	1020,5	833	903,5

Складено авторами за [11–15]

Таким чином, для покращення зернового комплексу Херсонщини, оптимальними напрямками інтенсифікації виробництва є [6]:

- запровадження новітніх технологій вирощування зернових і зерновобобових культур;
- біологізація виробництва за рахунок розвитку галузей тваринництва, які є основними виробниками органічних добрив;
- фінансова підтримка галузі з місцевого бюджету;
- селекційна та науково-дослідницька діяльність у напрямку зерновиробництва;
- відтворення родючості ґрунтів.

Технічні культури мають велике народногосподарське значення. Їх використовують в крохмале-патоковій, харчовій, хімічній, медичній, парфумерній та інших галузях промисловості [9].

На території Херсонщини найбільшого поширення набули такі технічні культури, як: соняшник, соя та ріпак.

Соняшник є однією з основних олійних культур в Україні та найпоширенішою технічною культурою на Херсонщині. Вміст олії в соняшнику складає приблизно 56 відсотків. 98% від загального виробництва олії в нашій державі припадає саме на соняшникову олію, що говорить про те, що дана культура відіграє одну з провідних ролей у формуванні вітчизняних кормових і продовольчих ресурсів. За статистичними даними, протягом

останніх років саме від соняшнику та зернових культур підприємства України отримали найбільше прибутку [4].

Таблиця 3

Динаміка посівної площі та врожайності технічних культур в Херсонській області 2015–2019 роках

Технічні культури	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц
Соняшник	284,7	16,2	378,4	16,0	350,6	14,0	337,4	16,2	343,5	18,2
ріпак	33,9	18,1	24,5	24,3	51,3	25,2	63,4	23,5	87,6	22,0
Соя	94,6	33,3	96,9	36,1	115,0	29,7	107,8	32,5	79,7	34,1

Складено авторами за [11–15]

З табл. 3 ми бачимо, що протягом 2015–2019 рр. посівна площа та врожайність соняшнику має тенденцію до збільшення. Так, у 2015 році на посівну площу під соняшником припало 284,7 тис. га, а врожайність склала 16,2 з 1 га/ц. У 2019 ж році посівні площі соняшнику зросли до 343,5 тис. га, а врожайність – до 18,2 з 1 га/ц. Урожайність соняшнику у 2019 році була високою по всіх адміністративно-територіальних одиницях Херсонщини (рис. 4), з найбільшими показниками у: м. Нова Каховка, Каховському, Іванівському та Чаплинському районах.

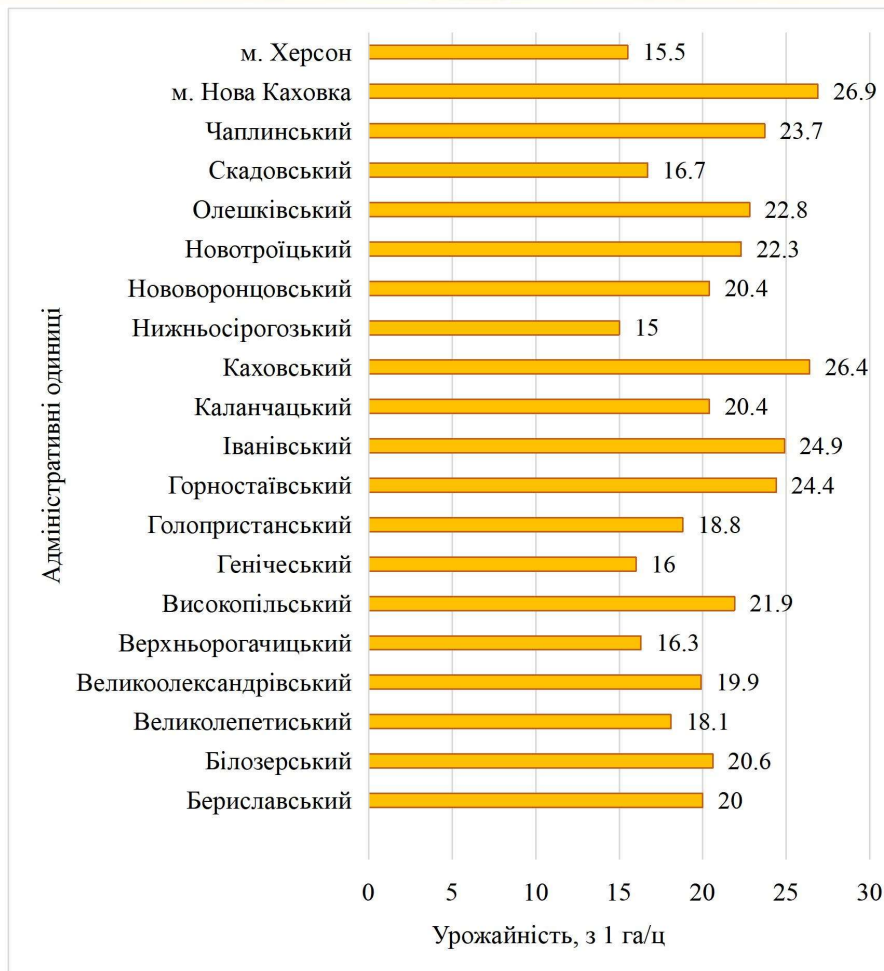

Рис. 4. Врожайність соняшнику по адміністративних одиницях Херсонської області у 2019 році

Складено авторами за [15]

Іншою, поширеною на території Херсонської області технічною культурою є ріпак. З нього виготовляють олію, яка широко використовується в консервній, кондитерській та харчовій промисловості.

У період з 2015 по 2019 рр. посівні площі та урожайність ріпаку значно зросла. У 2015 році посівні площі під ріпаком становили 33,9 тис. га, а врожайність – 18,1 з 1 га/ц; а в 2019 році посівна площа – 87,6 тис. га, а врожайність – 22 з 1 га/ц (табл. 4).

Таблиця 4

Технічні культури по адміністративних одиницях Херсонської області у 2015 році

Адміністративні одиниці	Загальна посівна площа, тис. га	Посівна площа технічних культур, тис. га	Частка, у %	Ктл
Всього	1383,4	433,3	31,321	
Бериславський	86,2	22,9	26,566	0,8

Білозерський	86,4	21,2	24,537	0,8
Великолепетиський	65,7	20,6	31,355	1
Великоолександрівський	90,9	31,5	34,653	1,1
Верхньорогачицький	53	14,5	27,358	0,9
Високопільський	48,5	17,2	35,464	1,1
Генічеський	105,3	28	26,591	0,8
Голопристанський	90,1	24	26,637	0,9
Горностаївський	66,6	29,1	43,694	1,4
Іванівський	67,5	23,7	35,111	1,1
Каланчацький	36,1	11,3	31,302	1
Каховський	99	46,2	46,667	1,5
Нижньосірогоський	77,6	21,1	27,191	0,9
Нововоронцовський	61,1	16,5	27,005	0,9
Новотроїцький	114,8	44	38,328	1,2
Олешківський	70,8	10,9	15,395	0,5
Скадовський	51,1	13,1	25,636	0,8
Чаплинський	97,9	34,6	35,342	1,1
м. Гола пристань	0,5	0	0	0
м. Каховка	0,3	0	0	0
м. Нова Каховка	3,4	1,1	32,353	1
м. Херсон	10,6	1,8	16,981	0,5

Примітка: 0 – явища відсутні
Складено авторами за [11]

До технічних культур Херсонщини також відносять сою, яка у 2015–2019 роках має тенденцію до зменшення. Так, посівні площі сої у 2015 році становили 94,6 тис. га, а в 2019 році – 79,7 тис. га; врожайність дещо збільшилася – 33,3 з 1 га/ц і 34,1 з 1 га/ц відповідно (табл. 3).

У процесі дослідження, ми виявили, що у 2015–2019 роках райони спеціалізації технічних культур дещо змінилися.

У 2015 році (табл. 4) це були:

3. Ктл > 1: Великолепетиський, Великоолександрівський, Високопільський, Горностаївський, Каланчацький, Каховський, Новотроїцький, Чаплинський райони та м. Нова Каховка;

4. Ктл < 1: Бериславський, Білозерський, Верхньорогачицький, Генічеський, Голопристанський, Нижньосірогоський, Нововоронцовський, Олешківський, Скадовський райони та м. Херсон (рис. 5).

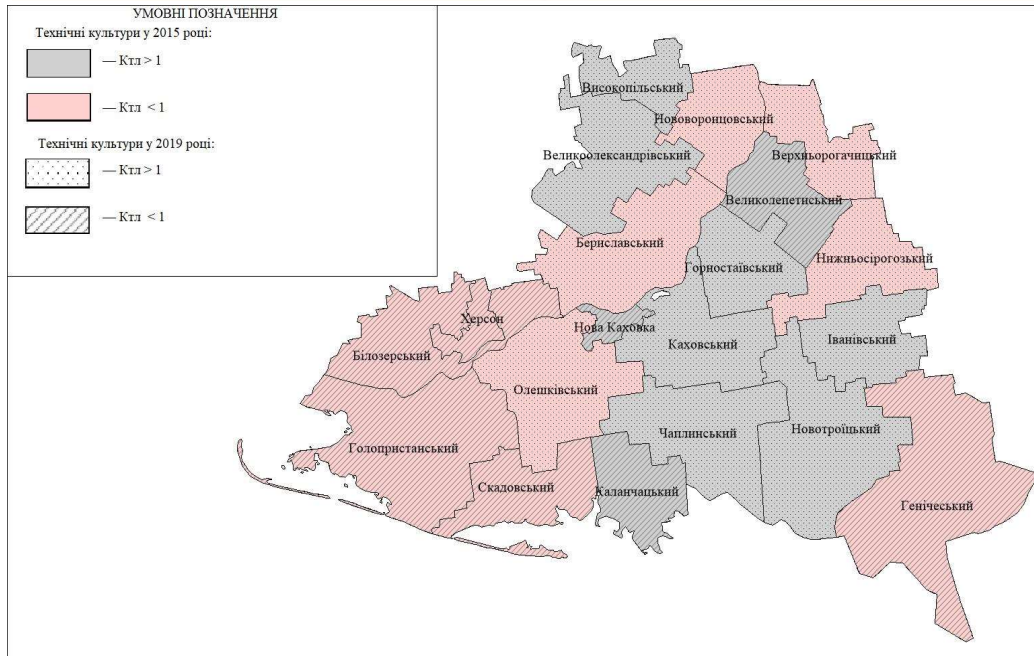

Рис. 5. Спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області на вирощуванні технічних культур у 2015 та 2019 роках

Складено авторами за [табл. 3 і табл. 4]

У 2019 році стали (табл. 5):

1. Ктл > 1: Бериславський, Великоолександрівський, Верхньорогачицький, Високопільський, Горностаївський, Іванівський, Каховський, Нижньосірогозький, Нововоронцовський, Новотроїцький, Олешківський та Чаплинський райони;
2. Ктл < 1: Білозерський, Великопетиський, Генічеський, Голопристанський, Каланчацький, Скадовський райони та м. Нова Каховка і м. Херсон (рис. 5).

Таблиця 5

Технічні культури по адміністративних одиницях Херсонської області у 2019 році

Адміністративні одиниці	Загальна посівна площа, тис. га	Посівна площа технічних культур, тис. га	Частка, у %	Ктл
Всього	869	387,4	44,58	
Бериславський	61,8	30,2	48,87	1,1
Білозерський	49,8	17,3	34,74	0,8
Великопетиський	41,2	16,8	40,78	0,9
Великоолександрівський	54,7	25,7	46,98	1,1
Верхньорогачицький	21,1	9,2	43,6	1
Високопільський	27,6	13,7	49,64	1,1
Генічеський	70,7	27,2	38,47	0,9
Голопристанський	46	18,3	39,78	0,9
Горностаївський	41,9	23,2	55,37	1,2

Іванівський	31,2	16,1	51,6	1,2
Каланчацький	35,5	9,7	27,32	0,6
Каховський	85,8	43,3	50,47	1,1
Нижньосірогозький	46,6	21,4	45,92	1
Нововоронцовський	30,7	13,7	44,63	1
Новотроїцький	86,9	37,2	42,81	1
Олешківський	30,1	15,2	50,5	1,1
Скадовський	20,4	6,8	33,33	0,7
Чаплинський	75	38,3	51,07	1,1
м. Гола пристань	1,2	-	-	-
м. Каховка	0	0	0	0
м. Нова Каховка	4,6	1,6	34,78	0,8
м. Херсон	6,2	1,8	29,03	0,7

Примітка: 0 – явища відсутні; - дані не оприлюднюються.

Складено авторами за [15]

Таким чином, ми бачимо що виробництво технічних культур, а особливо соняшнику, має тенденцію до збільшення. У перспективі вирощування технічних культур може стати провідною галуззю рослинництва Херсонщини.

Вирощування кормових культур є дуже важливим, оскільки воно є кормовою основою для тваринницької галузі. Ґрунтово-кліматичні та соціально-економічні умови регіону в цілому сприятливі для вирощування технічних культур.

Таблиця 6

Динаміка посівної площі та врожайності кормових культур в Херсонській області у 2015–2019 роках

Культури кормові	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц
коренеплоди кормові	2,9	126	2,8	130,0	3,0	227,0	3,1	225,3	5,1	224,3
кукурудза кормова	8,0	159	8,1	133,3	8,0	205,8	7,8	225,2	7,5	231,0
трави однорічні	42,2	59,0	41,0	64,3	40,3	56,4	40,3	59,4	39,3	58,8
трави багаторічні	17,5	53,3	16,4	56,2	16,1	53,3	14,4	58,3	14,0	55,5

Складено авторами за [11–15]

На території Херсонської області поширені такі види кормових культур, як: однорічні і багаторічні трави, кормові коренеплоди та кормова кукурудза. У загальній посівній площі кормових культур у 2015–2019 роках простежується тенденція до зменшення, проте їх урожайність протягом останніх п'яти років зросла майже вдвічі (табл. 6):

- коренеплоди кормові: у 2015–2019 рр. динаміка до збільшення посівної площі (2,9 тис. га і 5,1 тис. га відповідно); та збільшення урожайності – якщо у 2015 році вона становила 126 з 1 га/ц, то в 2019 році – вже 224,3 з 1 га/ц;
- кукурудза кормова: її посівна площа у 2015 році складала 8 тис. га, а в 2019 році зменшилася до 7,5 тис. га. Урожайність же, як і в кормових коренеплодів збільшилася майже у два рази – у 2015 р. було 159 з 1 га/ц, а в 2019 р. стало 231 з 1 га/ц;
- однорічні трави: у період з 2015 по 2019 роки спостерігається зменшення посівної площі з 42,2 тис. га до 39, 3 тис. га та зменшення урожайності з 59 з 1 га/ц до 58,8 з 1 га/ц;
- багаторічні трави: зменшення посівної площі (з 17,5 тис. га до 14 тис. га) та підвищення рівня урожайності (з 53,3 з 1 га/ц до 55,5 з 1 га/ц).

У процесі дослідження нами було розраховано частку посівів технічних культур та коефіцієнт спеціалізації адміністративних одиниць Херсонщини на вирощуванні відповідних культур (табл. 7).

Таблиця 7

Технічні культури по адміністративних одиницях Херсонської області у 2015 році

Адміністративні одиниці	Загальна посівна площа, тис. га	Посівна площа кормових культур, тис. га	Частка, у %	Ктл
Всього	1383,4	76,7	5,5443	
Бериславський	86,2	6,9	8,0046	1,4
Білозерський	86,4	3,8	4,3981	0,8
Великолепетиський	65,7	7,2	10,959	2
Великоолександрівський	90,9	4,4	4,8405	0,9
Верхньорогачицький	53	3	5,6604	1
Високопільський	48,5	2,1	4,3299	0,8
Генічеський	105,3	5	4,7483	0,9
Голопристанський	90,1	2,9	3,2186	0,6
Горностаївський	66,6	2,4	3,6036	0,7
Іванівський	67,5	2,1	3,1111	0,6
Каланчацький	36,1	2,4	6,6482	1,2
Каховський	99	3,4	3,4343	0,6
Нижньосірогоський	77,6	3	3,866	0,7
Нововоронцовський	61,1	2,5	4,0917	0,7
Новотроїцький	114,8	2,5	2,1777	0,4
Олешківський	70,8	5,2	7,3446	1,3
Скадовський	51,1	0,6	1,1742	0,2
Чаплинський	97,9	16,9	17,263	3,1
м. Гола пристань	0,5	0	0	0
м. Каховка	0,3	0	0	0
м. Нова Каховка	3,4	0	0	0
м. Херсон	10,6	0,4	3,7736	0,7

Примітка: 0 – явища відсутні
Складено авторами за [11]

За результатами розрахунків було виділено райони спеціалізації на вирощуванні технічних культур, і ті, які не спеціалізуються на вирощуванні відповідних культур (рис. 6):

1. Райони спеціалізації (Ктл > 1): Бериславський, Великолепетиський, Верхньорогачицький, Каланчацький, Олешківський та Чаплинський;

2. Райони, де спеціалізація на вирощуванні технічних культур відсутня (Ктл < 1): Білозерський, Великоолександрівський, Високопільський, Генічеський, Голопристанський, Горностаївський, Іванівський, Каховський, Нижньосірогозький, Нововоронцовський, Новотроїцький, Скадовський райони та м. Херсон.

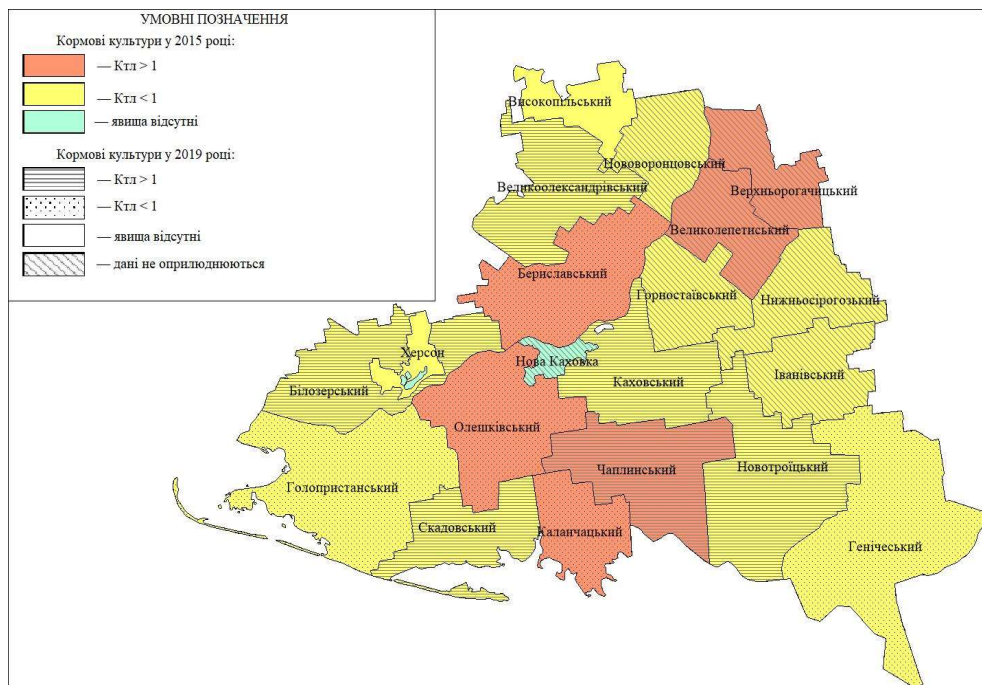

Рис. 6. Спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області на вирощуванні технічних культур у 2015 та 2019 роках

Розроблено авторами за [табл. 7 та табл. 8]

Таблиця 8

Технічні культури по адміністративних одиницях Херсонської області у 2019 році

Адміністративні одиниці	Загальна посівна площа, тис. га	Посівна площа кормових культур, тис. га	Частка, у %	Ктл
Всього	869	11	1,2658	
Бериславський	61,8	0,1	0,1618	0,1
Білозерський	49,8	1,6	3,2129	2,5
Великолепетиський	41,2	-	-	-
Великоолександрівський	54,7	1,7	3,1079	2,4
Верхньорогачицький	21,1	-	-	-
Високопільський	27,6	0	0	0

Генічеський	70,7	0,4	0,5658	0,4
Голопристанський	46	0,1	0,2174	0,2
Горностаївський	41,9	-	-	-
Іванівський	31,2	-	-	-
Каланчацький	35,5	0,3	0,8451	0,7
Каховський	85,8	1,1	1,2821	1
Нижньосірогоський	46,6	-	-	-
Нововоронцовський	30,7	-	-	-
Новотроїцький	86,9	1,7	1,9563	1,5
Олешківський	30,1	0,1	0,3322	0,3
Скадовський	20,4	0,6	2,9412	2,3
Чаплинський	75	2,5	3,3333	2,6
м. Гола пристань	1,2	0	0	0
м. Каховка	0	-	-	-
м. Нова Каховка	4,6	-	-	-
м. Херсон	6,2	0	0	0

Примітка: 0 – явища відсутні; - дані не оприлюднюються
Складено авторами за [15]

До 2019 року райони спеціалізації у просторовому відношенні дещо змінилися (табл. 8). Так, у 2015 році було виділено наступні райони (рис. 6):

1. Райони спеціалізації (Ктл > 1): Білозерський, Великоолександрівський, Каховський, Новотроїцький, Скадовський та Чаплинський райони;

2. Райони, де спеціалізація на вирощуванні технічних культур відсутня: Бериславський, Генічеський, Голопристанський, Каланчацький та Олешківський райони.

Таким чином, ми бачимо, що у галузевому складі рослинництва Херсонської області кормові культури найменше поширені і на їх вирощуванні спеціалізується невелика кількість районів регіону як у 2015 р., так і в 2019 році.

Проте, для нормального функціонування продовольчого сектору області та для розвитку тваринницьких галузей, виробництво кормових культур потрібно нарощувати.

Херсонська область посідає провідне місце серед регіонів України за обсягами виробництва *овочевих культур*. Значна мережа зрошувальних каналів та кліматично-грунтові умови більшості районів області сприятливі для вирощування баштанних та овочевих культур. У відсотковому співвідношенні, на овоче-баштанні культури в Україні припадає близько 2 % посівних площ, тоді як на Херсонщині аж 8 % [3].

Картопля є однією з найважливіших та найпоширеніших бульбоплідних рослин на території області. Вона є водночас технічною, кормовою та продовольчою культурою [9].

За статистичними даними Головного управління статистики в Херсонській області, ми бачимо що у часовому проміжку 2015–2019 рр., посівні площі під картоплею дещо зменшилися, проте підвищилася її врожайність [табл. 9]. Так, у 2015 році посівна площа становила 23,5 тис. га, а

урожайність – 121 з 1 га/ц; у 2019 році урожайність підвищилася до 116 з 1 га/ц, а посівна площа зменшилася до 22,1 тис. га.

Найбільшого поширення виробництво картоплі набуло на підприємствах Херсонщини: у 2015 році воно становило – 221,8 тис. ц, а в 2019 – збільшилося до 223,6 тис. ц.

Щодо овочевих культур, то у період 2015–2019 рр., тут спостерігається така ж само динаміка, як і в картоплі: зменшення посівної площі, збільшення врожайності, поширення на підприємствах (табл. 9).

Таблиця 9

Динаміка посівної площі та врожайності овоче-баштанних культур в Херсонській області 2015–2019 роках

Картопля та овоче-баштанні культури	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц
Картопля	23,5	121	23,6	118	24,4	110	23,9	119	22,1	116
Овоче-баштанні культури	39,6	301	39,6	313	29,8	304	39,6	316	39,3	322

Складено авторами за [11–15]

Райони спеціалізації у 2015 році: Голопристанський, Каховський, Олешківський та Скадовський райони; міста- м. Гола Пристань, м. Каховка, м. Нова Каховка та м. Херсон (рис. 7).

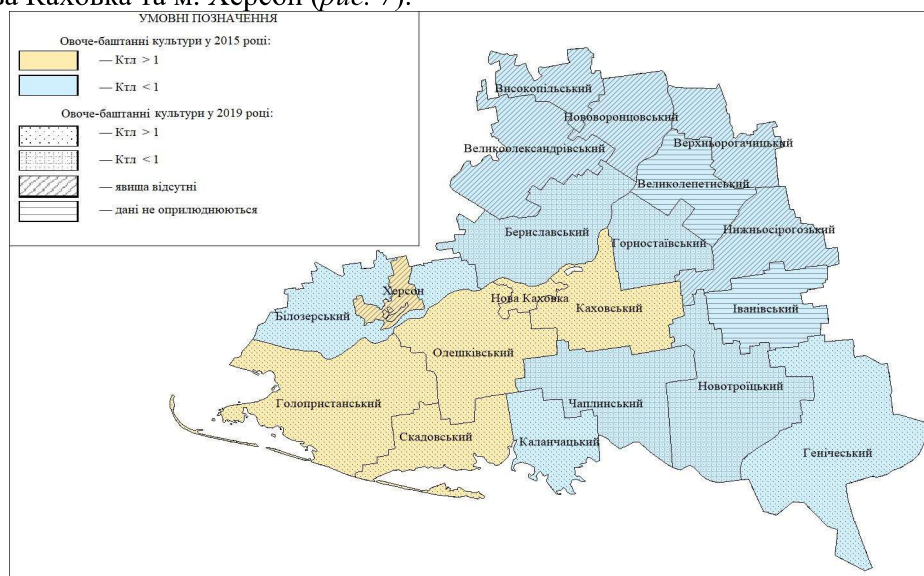

Рис. 7. Спеціалізація адміністративних одиниць Херсонської області на вирощуванні овоче-баштанних культур у 2015 та 2019 роках

Розроблено авторами за [табл. 9]

Райони спеціалізації на виробництві овоче-баштанних культур у 2019 році дещо змінилися: Білозерський, Генічеський, Голопристанський, Каланчацький, Каховський, Олешківський та Скадовський райони та м. Нова Каховка.

Таким чином, ми бачимо що головними факторами, які впливають на спеціалізацію районів на виробництві овочевих та баштанних культур є: близькість до ринків збуту (в тому числі і приміська зона); наявність зрошувальних земель та наявність переробних підприємств.

Плодово-ягідні культури на території Херсонщини є найменш поширеними і набули розвитку лише в окремих районах та містах.

У динаміці 2015–2019 рр., посівна площа культур зменшилася з 9,2 тис. га до 9,1 тис. га; урожайність теж знизилася з 85,2 з 1 га ц до 69,1 з 1 га/ц (табл. 10).

Таблиця 10

Динаміка посівної площі та врожайності плодово-ягідних культур та винограду в Херсонській області у 2015–2019 роках

	Роки									
	2015		2016		2017		2018		2019	
	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц	посівна площа, тис. га	урожайність, з 1 га/ц
Культури плодови та ягідні	9,2	85,2	9,1	76	9,2	78,7	9,1	87,8	9,1	69,1
Виноград	5,5	77,2	5	75,5	4,9	89,4	4,9	82,5	4,7	49,4

Складено авторами за [11–15]

З рис. 8 ми бачимо, що виробництво плодово-ягідних культур на території Херсонщини набуло поширення лише в таких районах та містах: Бериславський, Білозерський, Верхньорогачицький, Високопільський, Генічеський, Голопристанський, Іванівський, Каланчацький, Каховський, Нововоронцовський, Олешківський, Чаплинський, м. Нова Каховка та м. Херсон.

Виробництво винограду у часовому проміжку 2015–2019 рр. теж суттєво знизилася. Так посівна площа зменшилася з 5,5 тис. га до 4,7 тис. га, а урожайність – з 77,2 з 1 га/ц до 49,4 з 1 га/ц (табл. 10).

Виробництво винограду набуло поширення на підприємствах області, основними районами, де вирощували виноград у період 2015–2019 рр., є: Бериславський, Білозерський, Генічеський, Голопристанський, Горностаївський, Каланчацький, Каховський, Олешківський, Чаплинський і міста Нова Каховка та Херсон.

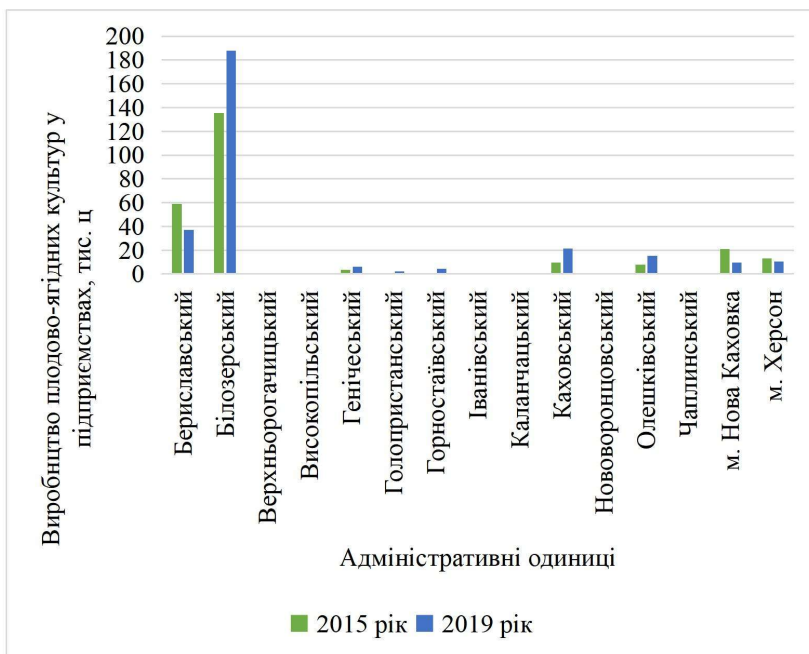

Рис. 8. Динаміка виробництва плодово-ягідних культур у підприємствах Херсонщини у 2015 та 2019 роках

Складено авторами за [11–15]

Рис. 9. Динаміка виробництва винограду у підприємствах Херсонщини у 2015 та 2019 роках

Складено авторами за [11–15]

Таким чином, аграрне виробництво є провідним в економічному секторі Херсонської області. Провідну роль в аграрному секторі Херсонщини займає рослинницький комплекс. Рослинництво регіону представлено виробництвом: зернових і зерновобобових культур, технічних культур, кормових культур, овочевих та плодово-ягідних культур. У галузевому складі, найбільшого поширення на території регіону набуло виробництво зернових та технічних культур.

В умовах економічної нестабільності населення Херсонщини займається виробництвом усіх видів сільськогосподарських культур як засобом самозабезпечення. Проте, товарним виробництвом повинні займатися великі спеціалізовані сільськогосподарські підприємства, або дрібнотоварний сектор має об'єднуватися в кооперативи чи асоціації, хоча цей досвід для малих товаровиробників області маловірогідний, через високі ризики такого господарювання, недовіру дрібних товаровиробників до державних і громадських інституцій.

У зв'язку з реформуванням аграрного сектору, рослинництво зіткнулося з низкою проблем, таких як:

- недосконала нормативно-правова база аграрного сектору;
- нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення та їх деградація;
- низька частка інвестицій в рослинницький комплекс регіону;
- незахищеність вітчизняних товаровиробників, низька частка надання кредитів сільськогосподарським виробникам рослинницької продукції;
- низька частка зрошуваних земель у загальній частці земель сільськогосподарського призначення;
- нестабільна кон'юнктура ринку;
- застаріла матеріально-технічна база та ін.

Для вирішення означених проблем, необхідно:

1. урегулювати на законодавчому рівні виробничу діяльність суб'єктів аграрного виробництва, зокрема рослинницького сектору;
2. створити «привабливе» інвестиційне середовище рослинницького підкомплексу, для того, щоб привертати увагу вітчизняних та іноземних інвесторів;
3. оновити матеріально-технічну базу сільського господарства;
4. забезпечити кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверчев О. В., Аверчева Н. О. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі рослинництва в Херсонській області. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. № 4 (81). С. 27–34.
2. Вожегова Р. А., Димов О. М., Миронова Л. М. Перспективи розвитку зернової галузі в Херсонській області. *Зрошуване землеробство*. 2012. № 57. С. 3–14.

3. Галат Л. М. Фактори та тенденції розвитку овочівництва в Херсонській області. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 9–18.
4. Крестьянінова В. В. Динаміка виробництва насіння соняшнику в Херсонській області. *Таврійський науковий вісник*. 2002. № 26. С. 157–159.
5. Логвинова М. О. Рентабельність сільського господарства Харківської області як показник його економічної ефективності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Географічні науки*. 2018. № 8. С. 84–91.
6. Мельниченко С. Г., Богадьорова Л. М., Маркелюк А. В. Просторово-часові зміни у вирощуванні зернових та зерновобобових культур на Херсонщині. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2021. № 35. С. 140–150.
7. Миронова Л. М., Димов О. М. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва на зрошуваних землях Південного регіону. *Зрошуване землеробство*. 2011. № 55. С. 115–121.
8. Олійник Н. М., Макаренко С. М., Головець Н. О. Оцінка сучасного стану галузі рослинництва південного регіону України та перспективи її розвитку. *III Міжнародна науково-практична конференція Економіка та управління: сучасний стан та перспективи розвитку*, ОДАБА: тези доп., 23-24 листопада 2017. С. 351–354.
9. Рослинництво: підруч. для студентів ВНЗ. /В. В. Базалій та ін. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 518 с.
10. Самайчук С. І. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Херсонської області. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки*. 2016. № 95. С. 85–91.
11. Статистичний щорічник Херсонської області за 2015 рік. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Херсонській області. 2016. С. 497.
12. Статистичний щорічник Херсонської області за 2016 рік. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Херсонській області. 2017. С. 489.
13. Статистичний щорічник Херсонської області за 2017 рік. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Херсонській області. 2018. С. 453.
14. Статистичний щорічник Херсонської області за 2018 рік. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Херсонській області. 2019. С. 427.
15. Статистичний щорічник Херсонської області за 2019 рік. Державна служба статистики України. Головне управління статистики в Херсонській області. 2020. С. 413.
16. Тільненко А. О. Сільськогосподарське районування Херсонської області. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/11038/Tilnenko_fbg_2020.pdf?sequence=1 (дата звернення: 02.04.2022).